

vargu ar priimtinas. Toks veliario ir sibilanto santykis aiškintinas kitokiomis priežastimis²⁶.

9 §. K. Būga yra manęs, kad liet. *kviētys*, *-čiai*, lat. *kvieši* yra paskolinti iš šiaurės germanų²⁷; tos pačios nuomonės laikosi ir E. Frenkelis (326 psl.). Tačiau esama tam tikrų faktų, leidžiančių manyti šiuos žodžius esant savais (baltiškais)²⁸.

Čia mano pateikta viena kita pastabėlė jokiū būdu nemažina didžiojo kalbininko E. Frenkelio fundamentalaus lituanistikos darbo vertės. E. Frenkelio viso gyvenimo našaus darbo apvainikavimas — „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas“ yra, be abejo, vienas iš didžiausiųjų laimėjimų indoeuropeistinėje leksikografijoje.

V. Mažiulis

LIETUVIŲ KALBOS DALYKAI NAUJESNIUOSIUOSE E. NIEMINENO LINGVISTINIUOSE DARBUOSE

Zymaus suomių kalbininko, baltų ir slavų kalbų specialisto prof. Eino Niemineno (g. 1891) vardas jau seniai pažįstamas lituanistams. Jis žinomas iš tokių dar prieškariniu laikotarpiu pasirodžiusių lingvistinių darbų, kaip „Der urindogermanische Ausgang *-āi* des Nominativ-Akkusativ Pluralis im Baltischen“ (1922), „Der Stammaslaut der ins Urfinnische entlehnten baltischen *ā*-Feminina und Herkunftsfrage“ („Finnisch-ugrische Forschungen“, XXII, 1934) ir kt., kuriuose nagrinėjamos reikšmingos baltų kalbų istorinės fonetikos bei gramatikos problemos.

Pokario metais E. Nieminenas taip pat yra paskelbęs daug įdomių studijų bei straipsnių, kuriuose beveik visuose siauriau ar plačiau operuojama ir lietuvių kalbos faktais: aiškinama kai kurių lietuviškų žodžių etimologija, jų darybos ypatybės, santykis su atitinkamais linų-ugrų kalbų žodžiais ir kt. Bet reikia pasakyti, kad tos studijos bei straipsniai, parašyti dažniausiai suomių ir vokiečių kalbomis ir išspausdinti įvairiuose užsienio lingvistiniuose žurnaluose, platesniems tarybinių lituanistų sluoksniams lengvai neprieinami. Todėl čia ir norima bent bendrais bruožais chronologine tvarka apžvelgti mūsų turimus po ranka naujesnius E. Niemineno darbus ir painformuoti skaitytoją apie juose paliestus lietuvių kalbos dalykus.

²⁶ Зг., рвз., Вяч. В. Иванов. Проблема языков centum u satem. — «Вопросы языкознания», 1958, № 4, стр. 12—23; В. Георгиев. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию, М., 1958, стр. 28—57.

²⁷ K. Būga. Rinkiniai raštai, II t., V., 1959, 85 psl.

²⁸ A. Sabaliauskas. — Rakstu krājums, veltījums akadēmikim profesoram Dr. Jānim Endzelinam..., Rīgā, 1959, 219 lpp. un sk.; В. Мажиулис. — Материалы первой научной сессии по вопросам германского языкознания, М., 1959, стр. 114—115.

Chronologiškai apžvelgiant naujesnius, pokario metais paskelbtus E. Niemineno darbus, visų pirma galima paminėti jo straipsnį „Eräistä balttilaisista lainasanoistamme ja niiden vastineista“ („Apie keletą baltiškųjų skolinių suomių kalboje ir jų atitikmenis“), išspausdintą 1944 m. Helsinkyje leidžiamame žurnale „Eripainos Virittäjästä“ (Nr. 3. 238—251 psl.). Šiame straipsnyje, kritikuodamas kai kurias J. Kalimos veikale apie baltų skolinius Pabaltijo finų kalbose¹ duotas etimologijas, autorius pažymi, kad suomių žodis *tuulas* „žeberklas, Fischstechen bei Fackelschein; Fischgabel“, kurio baltiškoji kilmė dar neįrodyta, galys atspindėti baltų **dūl'as* (<**dūl'jas*), kuris taip santykiuąs su lietuvių *dūlia* „puvėklis bitėms rūkyti“, kaip liet. *kārias* „karas, Krieg“ su liet. *kariā* „t. p.“. Estų žodis *tagijas* „dagis, dagys, Klette“, galimas daiktas, atspindys baltų **dagijas* (>liet. *dagys* „Distel, Klette“), o suomių *karsina* „gardas, tvartas, Vershlag, Pferch“ (<prafinų² **kartina*) sietinas su lietuvių *gardinys* ir, be abejonės, kildintinas iš baltų bev. g. lyčių *gardinān* (<**gardinjan*) resp. **gardinan*, kurios savo ruožtu kaip deminutyvai buvusios sudarytos iš **gardas* (=liet. *gařdas*). Suomių *pahla* „rykštė, virbas, Rute, Gerte“ ir estų *kõblas* „kaplys, Hohlbeil, Erdhacke“ (<prafinų **kopla*), kurie kaip skoliniai susiję su liet. *baslys* „Pfahl“ ir *kaplys* „Hauē, Erdhacke“ (lat. *kaplis* „Hacke, Hohlaxt“), veikiausiai buvę bev. g. nomina instrumenti su *-an*. Prafinų **kopla* galėjęs atsirasti iš bev. g. **kaplan* (sen. lat. *kapls* „Hacke“) arba iš mot. g. **kōpla* (~liet. *kōpla* „tam tikras kirvis“). Suomių *vaaja* „kylys, pleištas“ (<prafinų **va,ija*) suponuojąs baltų **vagjan* (bev. g. arba vyr. g. vns. gal.), kaip pirmąją formą (liet. *vāgis* „Zapfen, Pflock“). Suomių *harja* „šepetys, šerys“ (<prafinų **šarja*) kildintinas iš baltų dgs. vrd. **šarjai* (~ lat. *sari* „šeriai“), nes baltų vns. (lat. *saris*, liet. *šerys*) turinti „šerio“ reikšmė: iš pradžios šepėiams buvę vartojami surišti šeriai. Suomių žodžio *keli* „rogių kelias, Schlittenbahn“ sugretinimas su liet. *kēlias* „Weg“ ir lat. *ceřš* „t. p.“, galimas daiktas, esąs teisingas (dėl reikšmės plg. lat. *ārā kamanu ceřš* „lauke rogių kelias“), bet tas suomių žodis neatliepia jokios baltų linksnio formos, todėl galys būti jau suomių kalboje susidaręs *-i*- vedinys.

Toliau minėtinas tame pat žurnale 1945 m. (Nr. 1, 40—56 psl.) išspausdintas straipsnis „Reuna ja leuka“ („Briauna ir liauka“). Šiame straipsnyje E. Nieminenas pirmiausia nepritaria J. Kalimos nuomonei³, kad suomių žodis *reuna* „briauna, Rand“ esąs skolinys iš baltų **brēuna* (plg. liet. *briau-nā*). Savo nepritarimą autorius motyvuoja šitaip: lietuviškas žodis turįs daug reikšmių, bet „briaunos, Rand“ reikšmė, kuri tam tikrais atsitikimais išskyla aikštėn, negalinti būti iš seno paveldėta. Kadangi liet. *briau-nā* susijusi su *briāutis* ~ *brāutis* „jėga veržtis“, tai labiau tikėtina, jog senesnė to žodžio reikšmė esanti „išsikišimas, Vorsprung“ (plg. vok. *Vorsprung* „iš-

¹ J. Kalima. Itämerensuomalaisten kielten balttilaisiet lainasanaat, Helsinki, 1936.

² Čia ir kitur terminas *prafinų* vartojamas vietoje vok. *urfinnisch*; terminas *Pabaltijo prafinų* — vietoje vok. *urostseefinnisch*, lenk. *prabaltyckofinjskie*.

³ J. Kalima, ten pat, 154.

sikišusioji dalis“ šalia *vorspringen* „išsikišti“, rus. *обсытн* „išsikišimas“ šalia *обсытнуть* „išsikišti“). Latvių atitikmuo *braūna* turįs „Schorf; Schuppe; Schale“ reikšmės, bet neturįs „briaunos, kanto“ reikšmės. Todėl suprantamas dalykas, kad „briaunos, kanto“ reikšmė, kurią turi lietuvių daiktavardis, esanti išriedėjusi lietuvių kalboje savarankiškai. Taigi, jau vien dėl to, kad suomių kalboje nesą tokio žodžio, kurį būtų galima laikyti skoliniu iš lietuvių kalbos, nederą gretinti *reuna* su *briaunā*. Be to, esą reikalinga atsižvelgti dar į tai, kad garsas *r* (minkštasis) žodyje *briaunā* tik iš tarmių atsiradęs vietoje *r* (kietojo), nes žemaičiuose išlikusi ir *braunā*⁴. Apskritai, lietuvių kalboje garsas *r* žodžio pradžioje po priebalsių turįs polinkį minkštėti (pvz., *srovē—sriovē*, *trūbā—triūbā*, bltr. *trubá* ir kt.). Todėl baltų *brauna* ar *brāuna* galėjusi patekti į prafinų kalbą tik **rauna* pavidalu.

Nesutinka čia E. Nieminenas ir su J. Kalimos duota suomių žodžio *leuka* „liauka“ etimologija. J. Kalima šį žodį siejo su liet. *liaukà* „(Hals) drūse“ ir kildino jį iš baltų **lēuka* (turėjusio maždaug tą pačią reikšmę kaip ir suomių žodis). Laikydamas šitokią etimologiją nepagrįsta, straipsnio autorius nurodo, kad baltų žodis kilimo, be abejonės, esąs veiksmazodinis abstraktas, neatsietinas nuo liet. *liaūkti* „tekėti, bėgti“ (liet. dgs. *liaūkos* „Wellen“). Be to, ir šiuo atveju žodžio pradžios priebalsis esąs antrinės kilmės (senovinio, pirmykščio *l* pėdsakai esą išlikę K. Širvydo lytyje *taukos*, Fr. Kuršaičio *pa-lāukis~pa-liūkis* „Wamme“ ir kt.). Baltų dvibalsis *ēy*, kurį, J. Kalimos nuomone, turį atspindėti suomių *reuna* ir *leuka*, jau prabaltiškoje epochoje buvęs perėjęs į *jau*. Antra vertus, tie suomių žodžiai negalį būti laikomi senovės baltų skoliniais ir dėl žodžio galo *-a*: atviras prabaltų *-ō* (<ide. *ā*) sutrumpėjo į *-a*, kaip rodo į prafinų kalbą paskolinti baltų mot. g. *ā*-kamieniai žodžiai, tik suskilus baltų prokalbei (suomių *vuota* < baltų **ōda*, liet. *ōda*). Tiktai tokie iš baltų *ā*-kamienių žodžių kilę skoliniai, kurie baigiasi *-o*, galį būti aiškinami kaip iš baltų prokalbės paimti žodžiai (suomių *vako* „Furche“ < baltų **vagō*, liet. *vagà*).

Straipsnyje „Fińskie hirsī „belka“, išspausdintame 1949 m. žurnale „Lingua Posnaniensis“ (I t., 99—120 psl.), E. Nieminenas plačiai aiškina suomių žodžio *hirsī* „rąstas, belka, belka jako budulec, pień drzewa“ (<Pabaltijo prafinų **hirsī* < **širti*) etimologiją. Pažymėjęs, kad K. Būga⁵ suomių *hirsī* kildinęs iš baltų kalbų prolytės **žirdis*, autorius iš esmės pritaria tokiam kildinimui ir stengiasi tai detaliau nušviesti. Visų pirma jis nurodo, kad suomių žodžiui *hirsī* garsų atžvilgiu esąs artimas lietuvių *žařdis* „ilga plona kartis“, sutinkamas Rytų Lietuvoje ir užfiksuotas J. Barono ir J. Šlapelio žodynuose. Iš pirmo žvilgsnio šis pastarasis žodis galįs atrodyti slaviškos kilmės (plg. bltr. *жардъ* „ilga plona kartis“, rus. *жардъ* „kartis“), bet iš tikrųjų taip nesą, nes prasl. **žirdъ* (>rus. *жардъ*) kildintinas iš ide. šaknies **gherdh-* (**žirdъ* < *ghrdhis*), o liet. *žařdis* iš ide. šaknies *gherdh* — (*žařdis* < **ghordhis*). Latvių kalboje nesą

⁴ K. Būga. Die Metatonie im Litauischen und Lettischen. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, begründet von A. Kuhn“, Göttingen, 1923, Nr. 51, S. 116.

⁵ K. Būga. Aisliški studijai, I. Peterburgas, 1908, 29, 189 psl.

tokio žodžio, kuris tiksliai atitiktų liet. *žaŕdį*: K. Miulnbacho—J. Endzelyno žodyne⁶ užfiksuota dgs. lytis *zārdī* „grūdų džiovinimo kartys“ esanti naujadarinė (vns. *zārdš* < **žardas*), o lat. žodis *žurds* „stora kartis“ transformuotas iš **zurds* (įvedus ž lat. žodžio *žurbulis* „ilga perskelta pliauska; šakota kartis dobilams ar javams džiovinti“ įtakoje) ir taip pat esąs vėlesnis darinys. Tad niekas nekludąs manyti, kad šalia **žardis* > liet. *žaŕdis* baltų kalbose galėjęs būti ir **žirdis*, i-kamienis mot. g. daiktavardis su nykstamuoju šaknies balsio laipsniu (z vokalizmem pierwiastkowym na stopie redukcji zanikowej), nes baltų kalbose neretas reiškiny, kada šalia daiktavardžio su normaliu šaknies balsio laipsniu atsiranda jo atliepinys (odpowiednik) su nykstamuoju laipsniu (plg. liet. *vaŕdas*, lat. *vārdš*, bet pr. *wirdš* „žodis“ < **virđas*).

Šitaip pritaręs K. Būgos nuomonei, kad galėjęs egzistuoti baltų **žirdis*, iš kurio atsiradęs Pabaltijo prafinų **širti* (> suomių *hirsi*), straipsnio gale E. Nieminenas sakosi vis dėlto dar negalįs griežtai tvirtinti, jog tas suomių žodis tikrai esąs skolinys iš baltų kalbų, nes abejojąs, ar jo surinkti faktai apie liet. *žaŕdį* „ilgą ploną kartį“ buvę pakankami to žodžio atsiradimo laikui ir geografiniam paplitimui nušviesti.

Kitame straipsnyje — „Indoeuropäische und Ostseefinnische Ausdrücke für Hummel“, paskelbtame tame pat „Lingua Posnaniensis“ žurnale 1951 m. (III t., 187—204 psl.), E. Nieminenas aiškina suomių žodžio *kimalainen* „laukinė bitė, kamanė, *шмель*, Hummel“ etimologiją. Įrodinėdamas, kad tai esąs grynai suomiškas žodis, ir nepritardamas jo kildinimui iš slavų kalbų (<prasl. **čmel'ь*), autorius čia, be kita ko, nemaža vietos skiria lietuviškų žodžių *kaminė*, *kamānė*, *kamonė*, *samānė* analizei.

Kalbėdamas apie liet. *kaminę* „Feldbiene“, jis pažymi, kad šis žodis (kaip rodo lat. *kamine* „Erdbiene, Hummel“) kilęs iš bendro lietuvių—latvių periodo ir esąs substantivjuotas būdvardis, kurio pagrinde tikriausiai slypįs baltų daiktavardis **kamas*, nes lat. kalboje ir ligi šių dienų esąs išlikęs žodis *kams* „grumstas, Klumpen, eine grössere Masse, Kloss“ (=rus. *ком* „grumstas, Ball, Büschel“). Lietuvių kalboje atitinkamas žodis yra jau išnykęs; teišlikę jo tolimesnieji vediniai, pvz., *kamienas* „Baumstamm; Stengel; Strunk“, *kamuolýs* „Knäuel, Klumpen, Knollen, Ballen, Ball, Kugel“. Be to, daugelis lietuviškų vietovardžių rodą pagrindinio žodžio **kamas* buvimą, pvz., *Kamainė* (subst. būdvardis — kaimo pavad.), *Kamajai* (miestelio pavad.), upėvardžiai *Kamajà*, *Kamatis*, *Kamojà*, *Kāmona*. Remdamasis tokiais pavyzdžiais, kaip *girinė bitis*, *laukinė bitė*, *naminė bitė*, *žeminė bitė* ir pan., autorius taip pat prileidžia, kad seniau galėjęs būti ir žodžių junginys **kaminė bitė*, iš kurio ilgainiui daiktavardis išnykęs ir telikęs substantivjuotas būdvardis (plg. liet. *žeminė uoga*, bet lat. jau tik *zemine* „žemuogė“).

Panašiai aiškinamas ir liet. *kamānės*, lat. *kamane* „laukinė bitė, Erdbiene, Hummel“ atsiradimas: šie žodžiai galį rodyti buvus senovinį,

⁶ K. Mühlenbachs Lettisch-deutsches Wörterbuch, redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin, I—IV, Rīgā, 1923—1932.

bendrosios lietuvių—latvių kalbų epochos darinių **kamanē*, kilusį iš minėto daiktavardžio **kamas* „grumstas, Klumpen“ ir išplėsto su priesaga *-ana-* (plg. *vaīgas—vaīganas* ir kt.). Iš **kamas* sudarytas būdvardis **kamanas* esąs kur-ne-kur dar išlikęs substanyvuotuose dariniuose (pvz., *Kamānai* dgs. — bālos Vieškņių apyl.).

Iš būdvardžio **kamanas* veikiausiai atsiradęs liet. kalboje ir variantas *kamonē* „Hummel (Bombus)“. Tikslai turint galvoje tą aplinkybę, kad dariniai su priesaga *-āna-* ištisai (durchgehend) prisišlieja prie *ā-*kamienių daiktavardžių, **kamāna-* esą galima laikyti ne antrinės darybos vediniu iš vyr. g. lyties **kamas*, bet sieti jį su lat. mot. g. žodžiu *kama* „Klumpen, eine grössere Masse“.

Tuo pat būdu kaip *kamānē* lietuvių kalboje esanti atsiradusi ir *samānē* „samaninė bitė, Mooshummel“. E. Nieminenas linkęs manyti, kad pagrindinis žodis **sam-*, kurio kamieno forma jau nepažįstama, esąs išlaikytas veiksmažodyje *samėti*, kuris A. Juškos žodyne (II, 86) duotas kaip *sāmanoti* „samanomis apdėti, užkimšti, samanomis apaugti“ sinonimas. Iš to pagrindinio žodžio išvesto būdvardžio **samanas* moteriškoji giminė buvusi substanyvuota ir iš šitaip atsiradusios lyties *sāmana* „Moos“ su priesaga *-ja-* buvęs išvestas *samānis* „samanoms priklausąs“, kurio mot. giminė ir yra *samānē* „samaninė bitė, Mooshummel“.

Prūsų kalbos žodis *camus* „Hummel“, autoriaus nuomone, taip pat laikytinas *u-* vediniu iš **kamas*.

Tame pat „Lingua Posnaniensis“ žurnale (IV t., 211—228 psl.) 1953 m. išspausdintas ir E. Niemineno straipsnis „Ein Beitrag zu der ostslavischen und ostseefinnischen Badeterminologie“. Siame straipsnyje, nagrinėdamas rytų slavų ir Pabaltijo finų terminus, susijusius su pirtimi, autorius, be kita ko, paliečia ir lietuvių k. žodį *pirtis* „Badestube“. Pažymėjęs, kad liet. *pirtis*, lat. *pirts* (<**pirtis*), kaip ir sen. rusų *neпрѣ* (<**pirtb*), sudaryti su priesaga *-ti-* iš šaknies *per-* „mušti“ (plg. liet. *peřti* „su vanta mušti“, lat. *pēre* „mušti, pliekti“), autorius nepritaria tiems⁷, kurie Pabaltijo finų žodžius *pirtti* „Wohnstube; Rauchstube; Badestube“ ir *pertti* „Stube, Wohnstube“ laiko skoliniais iš baltų kalbų. Baltiškaisiais skoliniais tie žodžiai negalį būti laikomi dėl jų garsų sandaros: jeigu jie būtų paskolinti iš baltų kalbų, tai suomių kalboje skambėtų ne *pirtti*, bet **pirsi* (plg. baltiškios kilmės žodį *nīisi* „nýtis, Weblitze“ suomių kalboje).

Užsimenama čia ir apie suomių žodį *luhta* „klampi pieva, Sumpfwiese“ (<**lušta*), skolinį iš baltų kalbų. Esą aišku, kad baltiškasis **lušta* originalas buvęs daiktavardis, kurį dabar atstovauja liet. *lūkštas* „pelkinė puriena, karvāzolė, Sumpfdotterblume (*Caltha palustris*)“ ir lat. *luksts* „stiebas, Halm; minkšta, plačialapė žolė; drėgna, žemai esanti pieva“. Taigi, autorius palaiko tuos, kurie Pabaltijo prafinų **lušta* kildina iš baltų lyties **lukšta-* (priesaga *-šta-* po *k* čia atsiradusi iš *-sta-*).

1955 m. „Lingua Posnaniensis“ žurnale (V t., 79—84 psl.) paskelbtame straipsnyje „Die Benennungen der Sense in den ostseefinnischen

⁷ V. Thomsen. Samlede Afhandling, IV, København, 1931, 359.

Sprachen“, kalbėdamos apie „dalgio“ pavadinimus Pabaltijo finų kalbose, E. Nieminenas iškelia hipotezę, kad suomių žodis *viikate* „dalgis“ esąs baltiškios kilmės ir sietinas su latvių *izkaps* „dalgis, Sense“ (<*iž-kaptis). Mat, fonetiškai suomių variantai *viikate* ir *vikahde* galį būti išvesti iš Pabaltijo prafinų prolytės **vikapteš*>**vikapteh*, o šios pastarosios (t. y. **vi-kapteh*) garsinis sutapimas, išskyrus pirmąjį skiemenį, su lat. *iz-kaps*<*iž-kaptis esąs jau visiškai akivaizdus. Be to, turint galvoje tai, kad dalgis tarnaująs šienapiūtei, lengvai esą galima suprasti, kodėl Pabaltijo finų protėviai pasiskolinę iš savo kaimynų baltų ir žodį „šienui“ pavadinti (suomių *heinä* „Heu“, estų *hein* „t. p.“<*šaina: liet. *šienas*, lat. *siens*). O skolinys *šaina iš pradžios buvęs techninis terminas dalgiu nupiautai ir išdžiovintai žolei, t. y. šienui, žymėti.

Baigdamas straipsnį, autorius pastebi dar, kad lat. žodis *izkaps*, kaip ir apskritai baltų *i*-kameniai daiktavardžiai, priklausąs senajam baltų leksikos klodui ir neturįs tolygių atitikmenų kitose baltų kalbose (liet. *dalgis*, *dalgė* arba *dėlgė*, pr. *doalgis*). Senovės palaikas esąs taip pat lietuvių tarmėse sutinkama mot. g. *i*-kamenė lytis *dalgis* „Sense“ (*dalgis* ir *dalgė* — jau antrinės linksniavimo kaitos rezultatas).

Įdomus yra ir E. Niemeneno straipsnis „Die Benennungen der Hirse in den baltischen Sprachen“, išspausdintas 1956 m. žurnale „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“ (Göttingen, Band 74, Heft 3/4, S. 162—176). Aiškindamas įvairius soros augalo pavadinimus baltų kalbose, autorius, be kita ko, čia nurodo, kad žodis *prassan* „sóra, Hirse“, kaip ir latvių *prosa* „t. p.“, galįs būti slaviškos kilmės, bet griežtai taip tvirtinti nesiryžta: mat, prūsų kalba žodyno srityje ne vienu atveju atsiskirianti nuo lietuvių—latvių ir sutampanti su slavų kalbomis (pvz., pr. *assanis* „ruduo“, lenk. *jesień* „t. p.“, got. *asans* „vasara; piūtis“, bet liet. *ruduo*, lat. *rudens*).

Ypač plačiai kalbama šiame straipsnyje apie Rytprūsių žodynuose užfiksuotą liet. žodį *malnos* dgs. „soros, Hirse“. Visų pirma čia atkreipiamas dėmesys į tai, kad K. Būga savo „Aistiškuose studijuose“ (74 psl.) neteisingai pažymėjęs šio žodžio priegaidę ir reikšmę: *malnos* kirčiuotinos ne tvirtagališkai (*malnos*), bet tvirtapradiškai (*málnos*), be to, kaip esą matyti iš žodynų, *málna* (dgs. *málnos*) reiškianti ne „auginamąją sorą“ (*Panicum L.*)“, bet „monažolę“ (*Glyceria fluitans* R. Br.)“. Toliau aiškinama *málnos* etimologija: *málna* siejama ne su gr. *μάλνη* „sora“ ir lot. *milium* „t. p.“, kaip buvo ligi šiol įprasta daryti⁸, bet su bibliiniu graikišku-lotynišku žodžiu *manna* „dangaus duona, Himmelsbrot“: mat, *Glyceria fluitans* vokiečių vadinama *Mannaschwaden*, *Mannagras*, rusų *манник*, lenkų ir ukrainiečių — *manna*; tad ir *málna* galėjusi atsirasti

⁸ A. Brückner. Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków, 1927, s. 439, 648; H. Hirt. Indogermanische Grammatik, I, Heidelberg, 1927, S. 83; A. Walde — J. Pokorny. Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, II, Berlin—Leipzig, 1927, S. 287 f.; E. Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg, 1950, p. 624; A. Ernout — A. Meillet. Dictionnaire étymologique de la langue latine, Paris, 1951, p. 716; J. Pokorny. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern, 1951, S. 718 ir kt.

iš fonetiškai pakitusios *mannos* (panašiai kaip atsiradęs liet. *kėlnorė* iš vok. *Keller*, kur vietoj *ll* turime *ln*).

Kalbėdamas apie *sóros* etimologiją, E. Nieminenas pažymi, kad liet. *sora*:lat. *sāre* (užfiksuotas tik 1683 m. Elgerio žodyne)⁹ kitose ide. kalbose neturįs atitikmenų ir todėl esą sunkiau nustatyti to baltiškojo pavadinimo kilmę. O Šraderis¹⁰ liet. *sórą* siejęs su *sėti* „sėti“, o K. Būga¹¹ su *sótus* „sättigend; satt“ (šaknis *sō-* iš ide. **sā-*), bet abu šie sugretinimai autoriui neatrodą įtikimi. Teisinga linkme, jo nuomone, einą tie mokslininkai, kurie maną, kad žodis *sóra* kilęs iš prolytės **psōrā*. Tiksliai, turint galvoje lat. *sāre*, pirmą kartą lytimi reikėtų laikyti ne **psōrā*, bet **psārā* (**ps-ā* < ide. **bhs-ā-*).

Apskritai, laikydamas *sórą* baltiškuoju, iš senovės paveldėtu žodžiu, autorius nepritaria nei tiems, kurie linkę manyti jį esant skolinį iš finų-ugrų kalbų¹², nei tiems, kurie galvoja priešingai, būtent, kad finai-ugrai pasiėmę to augalo pavadinimą (mokšos tarmėje *surā*, erzių *suro* „Hirse“) iš baltų kalbų¹³.

Apie kal kuriuos lietuvių kalbos dalykus kalbama ir E. Niemineno straipsnyje „Slavisch (*j*)ustro, (*j*)utro und Verwandte“, išspausdintame 1956 m. žurnale „Scando-Slavica“ II (København) 13—28 psl. Čia straipsnio autorius, nagrinėdamas įvairių slaviškų žodžių, vartojamų „ryto“ sąvokai žymėti, kilmę bei jų tarpusavio santykius, slavų *ustro* (*u* < *đu*) sugretina su lietuvių *aušrà* „Morgendämmerung, -röte; Morgengegend, Osten“ ir latvių *āustra* (*āustra*) „Morgendämmerung, -röte“. Pažymėjęs, kad visuose šiuose žodžiuose slypinti dviskiemenė lengvoji bazė **ayes* „šviesti, leuchten“ ir kad liet. *aušrà*, kaip ir slavų *ustro*, sudaryta su *r* priesaga (slavų žodyje tiksliai dar įsiterpęs *t* tarp *s* ir *r*), autorius toliau apžvelgia įvairius lietuviškojo žodžio variantus, sutinkamus tarmėse: *aušrà*, *aušara*, *auštrā*, *auštrā*.

Kalbėdamas apie Vilniaus apylinkių tarmėse randamą *aušarą* (sudarytą su priesaga *-ara*), E. Nieminenas nurodo, kad šioje lytyje, kaip ir *aušroje*, garsas *š* galėjęs atsirasti iš veiksmažodžio *aušti* (*aušta*, *aušo*), be to, kad joje galįs slypėti ir priesaginis *-er-*, kuris viduriniame skiemenyje išlygintas (plg. liet. *vāsara* < **vesera*; liet. žem. *vasēris*, *pa-vāseris* ir liter. kalbos *vasāris* „vasarai priklausęs“, *pa-vāsaris* „Frühling“).

⁹ G. Elger. Dictionarium Polono-Latino-Lottauicum, Vilnae, 1683.

¹⁰ O. Schrader. Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde, I, Berlin—Leipzig, 1917—1923, S. 504.

¹¹ K. Būga. Kalba ir senovė, I, K., 1922, 243 psl.

¹² H. Ojansuu. Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin, Helsinki, 1921, 57 tt.; Y. Toivonen. — „Mémoires de la Société finno-ougrienne“, LVIII, Helsinki, 1928, p. 233; „Annales Academiae Scientiarum Fennicae“, B XXVII, Helsinki, 1932, 312; „Virittäjä“, LVII, Helsinki, 1954, 32; E. Itkonen. — „Virittäjä“, XLIX, Helsinki, 1945, 168 t.; „Finsch-ugrische Forschungen“, XXIX, Helsinki, 1946, 310 tt.

¹³ V. Thomsen. Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog, København, 1890, 93, 219; Samlede Afhandlingier IV, København, 1931, 159, 373; H. Paasonen. Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistyshistoriaan, Helsinki, 1896, 34; E. Setälä. Sucmen suku, I, Helsinki, 1926, 154.

Kur-ne-kur tarmėse pasitaikanti veiksmažodžio lytis *aūštra* „aūšta“ (būt. l. *aūštro*, bendr. *aūšti*) esanti atsiradusi sumišus lytims *aūšta* ir *aušrà* (ypač dėl to, kad kalboje šie žodžiai labai dažnai pagrečiui vartojami, pvz. *aūšrai aūštant, aūšta aušrà*, plg. dar lat. *jau aust austra*). Bet kaip atsiradęs garsas *s* apie Onuškę (Trakų raj.) sutinkamame daiktavardyje *austrà* „aušra, Morgendämmerung“, autoriui nesą aišku; galimas daiktas, kad šiam žodžiui, kaip ir iš Klaipėdos apylinkių žinomam vediniui *aūstrinis* „šiaurės rytų vėjas, Nordostwind“, bus turėjusi įtakos latvių kalba.

Apie Tverečių ir Salčininkus sutinkamas žodis *aušà* „aušra“ ir lat. *ausa* „švitimas, Tagesanbruch“ autoriaus siejamas su gr. eol. *áva* „Morgenröte“, be to, prileidžiama, kad liet. *aušrà* ir sl. *ustro* galį būti substantivuoti dariniai iš priešistorinio būdvardžio **ausros*, kuris reiškęs „priklausantį dienos aušimui“. Būdvardinę tų darinių kilmę, be kita ko, rodąs ir jų svyravimas tarp *o-* ir *ā-* kamienų.

Pagaliau minėtinas dar vienas E. Niemineno straipsnis — „Viikatteen ja sen hamaran nimityksistä“ („Apie dalgio ir jo briaunos pavadinimus Pabaltijo finų kalbose“), išspausdintas 1957 m. žurnale „Eripainos Virittäjästä“ (Nr. 1, 23—34 psl.). Čia autorius vėl pakartoja savo anksčiau išsakytus tvirtinimus dėl suomių *viikate* „Sense“ baltiškios kilmės, be to, aiškina suomių žodžių *nuode*, klm. *nuôte(h)en* „sesers vyras, Schwager“ ir *äes*, klm. *äke(h)en* „akėčios, Egge“ kilmę.

Suomių *nuode* autorius kildina iš lat. *znuōtis* „žentas, Schwiegersohn; svainis, Schwager, Schwestersohn“, o *äes* prototipu laiko baltų **ekētē* — daiktavardį, kuris, kaip ir pr. *aketes* dgs. „Egge“, priklausęs *ē-*kamienų mot. g. žodžių grupei. Baltų **ekētē* į Pabaltijo prafinų kalbą patekusi **äkete* pavidalu, ir tolimesnė šios pastarosios lyties raida buvusi tokia: **äkete* > **äketi* > **äkesi* > **āyes* > *äes*. Linksnių formos su *-eh-* atsiradusios dėl to, kad vardininkas **āyes* paakstinęs to žodžio perėjimą į senovinių *es-* žodžių linksniuotę (plg. baltų skolinį suomių kalboje *kirves*, klm. *kirve(h)en* „Axt, Beil“, liet. *kiŗvis* „t. p.“).

Šioje informacinėje E. Niemineno naujesniųjų lingvistinių darbų apžvalgoje buvo suminėti toli gražu ne visi to žymaus suomių kalbininko pokario metais paskelbti straipsniai bei studijos, kuriuose operuojama lietuvių kalbos faktais arba liečiami šiaip įvairūs lituanistikos dalykai. Pavyzdžiui, 1949 m. jis yra parengęs ir išleidęs lietuvių liaudies dainų rinkinį iš rankraštinio J. J. Mikolos palikimo¹⁴, 1957 m. parašęs M. Frenkelio etimologinio lietuvių kalbos žodyno recenziją¹⁵, 1958 m. paskelbęs straipsnį „Über ein vermeintliches urslawisches Lehnwort im Ostseefin-

¹⁴ Litauische Volkslieder aus dem handschriftlichen Nachlass prof. J. J. Mikolas, Helsinki, 1949.

¹⁵ „Neuphilologische Mitteilungen“, Jg. 58, Nr. 3, Helsinki, 1957.

nischen¹⁶ ir kt., tačiau visų tų darbų trumpoje apžvalgoje, žinoma, neįmanoma plačiau apibūdinti, juoba, kad vienas kitas jų šiuo tarpu dar nebuvo nė prieinamas¹⁷. Šia proga norėtusi tikrai pridurti, kad E. Nieminenas pastaraisiais metais yra baigęs rašyti stambų veikalą apie baltų skolinius Pabaltijo finų kalbose. Šito veikalą pasirodymo, be abejonės, su didžiausiu nekantrumu lauks visi lituanistai, jų tarpe ir Tarybų Lietuvos kalbininkai.

J. Palionis

KRONIKA

1960 m. kovo 4 d. įvyko VVU Lietuvių kalbos mokslinio būrelio 150-asis susirinkimas.

Susirinkime dalyvavo ne tik būrelio nariai, bet ir svečiai, buvę būrelio nariai, iš LTSR Mokslų akademijos ir Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto.

Pranešimą apie kalbos būrelį ir jo istoriją padarė stud. A. Rosinas (III k.). Jis pažymėjo, kad būrelis įsisteigė 1946 m. kovo mėn. 2 d. (tai seniausias būrelis Universitete) ir per tą laiką išugdė nemažą būrį rimtų kalbos mokslo darbininkų.

Apie būrelio nuveiktą darbą papasakojo buvę jo pirmininkai bei nariai: J. Aleksandravičius, Vl. Grinaveckis, E. Šopaitytė-Grinaveckienė, J. Palionis, A. Sabaliauskas, B. Savukynas, V. Vitkauskas, Z. Zinkevičius ir kt.

1960 m. balandžio 11–16 d.d. vyko tryliktoji VVU studentų mokslinė konferencija, skirta Lietuvos TSR 20-mečiui pažymėti.

Kalbos mokslų sekcijoje (balandžio 12–13 d.d.) buvo perskaityti šie pranešimai: „Lietuvių kalbos mokslinio būrelio veikla tarybiniais metais“ (III k. stud. A. Rosinas, mokslinis vadovas doc. Z. Zinkevičius), „Kai kurių lietuvių kalbos žodžių geografija ir etimologija“ (III k. stud. A. Pūpkis, mokslinis vadovas filol. m. kand. V. Urbutis), „Intarpiniai ir -sta-kamieniai veiksmazodžiai“ (IV k. stud. S. Karaliūnas, mokslinis vadovas filol. m. kand. J. Kazlauskas), „Evonymus L., Frangula alnus Mill., Sambucus nigra L., Solanum Lulcamara L., Syringa vulgaris L. pavadinimai lietuvių kalboje“ (III k. stud. C. Cemnolonskis, mokslinis

¹⁶ „Die Welt der Slaven“, Jg. III, Heft 2, Wiesbaden, 1958.

¹⁷ Iš bibliografinių šaltinių šios informacijos autoriui žinomi dar tokie E. Niemineno darbai: Südestnisch *keru* und lettisch *ciezva*. — „Finnisch-ugrische Forschungen“, XXIX, Helsinki, 1946; Über die Ausdrücke für Norden und Abend im Baltisch-Slavischen. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“, Bd. 56, Heft 1–2, Göttingen, 1955; Die baltischen und ostseefinnischen Ausdrücke für Segel. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“, Bd. 72, Heft 3–4, Göttingen, 1955.